Nicolae Steinhardt – o contribuție românească la autobiografia spirituală

Maxim MORARIU*

Abstract: In the Romanian space, the personality and work of Fr. Nicolae Steinhardt are surely very important. Among his notable works that be surely mentioned: *The diary of happiness (Jurnalul fericirii)*. Published and re-published in several editions and translated in different languages, it represents not only a testimony regarding the prison or the repressive regime in this country, but also a work with important literary, philological, philosophical, historical and theological relevance. In discontinuously marks, sometimes accompanied by landmarks of space and times and other times not, he presents here the experience of prison together with other experiences, linking the facts lived with important literary works that determine him to have a certain perception on them, or with the mystical effect that they have. In the centre of his notes is the event of baptism (because Steinhardt is a Jew converted to Orthodoxy in prison and later, after the release, he becomes a monk in Rohia Monastery, in Maramureș, North Romania) and its spiritual consequences. Thanks to those aspects, his notes, although cannot be subsumed to the genre of the spiritual autobiography but remains a classic memorial work (a discontinuously diary), Steinhardt's diary is a work with important passages of spiritual autobiography. For this reason, we consider it a relevant Romanian contribution to the spiritual autobiography and we will try to emphasize inside this research the elements that brought us to this conclusion. Having important aspects of the aforementioned topic, it can be also an useful tool to create bridges with other Christian spiritualities, due to the fact that there

* Secretarul științific al Centrului de Studii „Ioan Lupaș” al Facultății de Teologie din Cluj-Napoca și cercetător afiliat Institutului de Istorie Ecclesiastică „Nicolae Bocușan” al Universității Clujene și al Universității din Pretoria, Africa de Sud.

can be found important works of the genre. For this reason, we will also present when needed the common points with autobiographies like the one of Teresa of Avila or the one of Dag Hammarskjöld.

Keywords: Rohia Monastery, communism, prison, repressive system, monks, conversion, mystical ecstasies'.

Introducere

În peisajul cultural și cel spiritual românesc, părintele Nicolae Steinhardt ocupă un loc aparte. Predicile sale¹, jurnalul², dar și celelalte texte³, se constituie în adevărate contribuții la dezvoltarea culturii române, a literaturii, criticii literare sau a teologiei din acest spațiu. Datorită lui, literatura dedicată peisajului carceral și elementelor lui definitorii, dar și efectului său duhovnicesc, s-a îmbogățit nu doar sub aspect cantitativ, ci și calitativ.

Desigur, dincolo de valențele ei istoriografice, literare sau filosofice, *Jurnalul fericirii*, una dintre cele mai reprezentative opere ale autorului, asupra căreia intenționăm să ne oprim în rândurile următoare, este important și dintr-o altă perspectivă, respectiv datorită faptului că conține dense pasaje de autobiografie spirituală. Genul în cauză este unul puțin valorificat în cercetarea

¹ Nicolae STEINHARDT, *Dăruind vei dobândi*, Rohia, Edit. Mănăstirii Rohia, 2006.

² IDEM, *Jurnalul fericirii*, Rohia, Edit. Mănăstirii Rohia, 2005.

³ Precum: Nicolae STEINHARDT, *Călătoria unui fiu risipitor – roman*, ed. Ioan Pinte, București, Edit. Adonai, 1995; IDEM, *Critică la persoana I*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001; IDEM, *Eu însumi și alți câțiva (eseuri noi și vechi)*, ed. Ioan Pinte, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 2001; IDEM, *În genul...tinerilor*, București, Edit. Cultura Poporului, 1934; IDEM, *Între viață și cărți*, București, Edit. Cartea Românească, 1976; IDEM, *Ispita lecturii*, ed. Ioan Pinte, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 2000; IDEM, *Monologul polifonic*, ed. Virgil Bulat, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1991; IDEM, *Cartea împărtășirii*, ed. Ion Vârtic, Cluj-Napoca, Edit. Biblioteca Apostrof, 1998; IDEM, *Cuvinte de credință*, ediție definitivă îngrijită de Ioan Pinte, București, Edit. Humanitas, 2006; IDEM, *Drumul către isihie – inedite, eseuri*, ed. Oana Cătina, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1999; IDEM, *Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983)*, ed. Monica Manu, București, Edit. Humanitas, 2000; IDEM, *Escale în timp și spațiu sau dincoace și dincolo de texte*, București, Edit. Cartea Românească, 1987.

contemporană, autorul prezentelor rânduri fiind unul dintre cei care s-au străduit să i se dedice în ultima vreme⁴. În plus, în spațiul ortodox, din motive despre care am vorbit deja, a cunoscut o slabă receptare, comparativ cu cel catolic, de exemplu, unde opere precum cea a Terezei de Avila sau, mai recent, cele ale Papei Ioan Paul al II-lea, jurnalele maicii Tereza de Calcutta sau notele Mariei Faustina Kowalska, constituie deja stâlpi în înțelegerea lui, în timp ce, în cel protestant, în diferite spații și contexte, s-a încercat chiar și utilizarea lui cu scopuri prozelite.

⁴ Prin intermediul unor cercetări precum: Iuliu-Marius MORARIU, „An interdisciplinary genre in the Theological Literature: the spiritual autobiography and its landmarks for the Orthodox space”, în *Journal of Education, Culture and Society*, VII (2018), no. 1, p. 145-149; IDEM, „The spiritual autobiography in the Eastern space in the second half of the XIXth and XXth centuries”, în *Astra Salvensis*, III (2015), Supplement no 1 – „New Approaches in Contemporary Theology”, p. 166-174; IDEM, „Aspects of political theology in the spiritual autobiographies of the Orthodox space? New potential keys of lecture”, în *Astra Salvensis*, V (2017), no. 10, p. 128-133; IDEM, „Aspects of Applied Ethics in the Spiritual Autobiographies from the Orthodox Space in the 19th and 20th Centuries”, în Camelia IGNĂTESCU, Antonio SANDU, Tomiță CIULEI (eds.), *Proceedings Volume: Rethinking Social Action. Core Values in Practice*, Iași, Londra, Edit. Lumen, 2017, p. 548-557; IDEM, „Aspects of political theology in the spiritual autobiography of Dag Hammarskjöld”, în *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 74 (2018), no. 4, a4857, 2018, p. 1-5; IDEM, „Aspects of political theology in the spiritual autobiography of Saint John of Kronstadt (1829–1908)”, în *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 74 (2018), no. 4, a4993, 2018, p. 1-5; IDEM, „Educational aspects in the spiritual autobiography from the Orthodox space of the 19th and 20th centuries”, în Ion ALBULESCU, Adriana-Denisa MANEA, Iuliu-Marius MORARIU, *Education, Religion, Family in Contemporary Society - Proceedings of the Conference*, Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2017, p. 113-123; Iuliu-Marius MORARIU / Ștefan JOSAN, „Elements of spiritual autobiography in the literary works of Virgil Gheorghiu”, în *Research and Science Today*, 6 (2016), no. 1 (11), p. 83-88; Maxim MORARIU, „Saint Silouane l'Athonite et l'autobiographie spirituelle dans l'Eglise Orthodoxe”, în *Presence d'En Calcat*, 55 (2016), no. 1, p. 35-39; Maxim (Iuliu-Marius) MORARIU, *Autobiografia spirituală a lui Dag Hammarskjöld: o abordare teologică*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2016; IDEM, *Repere ale autobiografiei spirituale din spațiul ortodox în secolele XIX și XX: Ioan de Kronstadt, Siluan Athonitul și Nicolae Berdiaev*, Iassy, Lumen Press, 2019.

Dată fiind importanța acestei opere, dar și a faptului că se constituie într-un text important pentru genul teologico-literar pe care îl avem în vedere, am socotit necesar și potrivit ca, în rândurile următoare, să ne oprim asupra lui.

Nicolae Steinhardt – o contribuție românească la autobiografia spirituală

Așa cum am menționat deja, *Jurnalul fericirii* reprezintă cu certitudine, dacă nu cea mai faimoasă, atunci cel puțin una dintre cele mai importante și mai reprezentative lucrări ale operei părintelui Steinhardt. O simplă răsfoire a catalogului unei biblioteci importante cum este cea universitară clujeană⁵, va reliefa curiosului existența a peste 10 ediții și a mai bine de 20 de traduceri în limbi străine a acestei opere⁶.

Gândită ca lucrare memorialistică, scrisă și rescrisă ulterior, dat fiind faptul că un prim manuscris a fost confiscat în urma perchezițiilor efectuate de către Securitate, lucrarea a beneficiat nu doar de publicarea mai multor versiuni de manuscrise, ci și de analize serioase, dedicate de specialiști din spațiul istoriografiei, teologiei, literaturii, filosofiei și chiar și altor domenii. Pe baza textelor deja existente, dar și a analizei proprii ce vizează valorificarea aspectelor de autobiografie spirituală, vom încerca să realizăm și noi investigația de față.

Înainte de a începe, trebuie să menționăm însă că, deși conține bogate pasaje de autobiografie spirituală, lucrarea monahului de la Rohia nu este totuși o autobiografie spirituală propriu-zisă, ci un text memorialistic, ce conține totuși bogate

⁵ <http://aleph.bcuccluj.ro:8991/F/RMBU21RFQ3NFA4FB65SCLRAUAF3RDLX9KD3B4A4IS69PUX61DQ-09946?func=short-jump&jump=000101>, accesat la data de: 29. 03. 2020.

⁶ În plus, au existat multe antreprize jurnalistice și editoriale dedicate autorului și operei pe care o avem în vedere. De exemplu, revista teologică *Tabor* de la Cluj, a dedicat numărul din luna iulie a anului 2009 lui Nicolae Steinhardt și gândirii sale. Cf.: <http://www.tabor-revista.ro/revistaCustom.php?revistald=63>, accesat la data de 30. 03. 2020.

pasaje ce pot fi subsumate genului pe care îl avem în vedere. Reperele temporale și spațiale, ce-i drept, adesea vagi și discontinue și dorința autorului de a avea în centru aspectele istorice, fără a neglija însă latura spirituală și transformarea interioară sau bogatele referințe la literatura de specialitate, o fac să fie o prețioasă exponentă a textelor memorialistice dedicate spațiului carceral, alături de alte lucrări similare⁷. Totuși, spre deosebire de alți autori, lipsiți de vocație mistică sau care se străduiau să o ascundă, ea conține totuși și elemente ce privesc acest spațiu.

Un astfel de exemplu îl reprezintă descrierea unui vis ce are loc la Gherla în luna mai a anului 1963. În fapt, este vorba despre o viziune, descrisă în tușe ce aduc izbitor cu cele ale Teresei de Avila⁸. În mod cert, este vorba de un extaz mistic de felul celor

⁷ Precum: Aspazia OȚEL PETRESCU, *Cu Hristos în celulă*, ediția a 2-a, București, Edit. Areopag, 2012; Nicole-Valery GROSSU, *Bénie sois-tu, prison*, Paris, Les Editions du Plon, 1978; Lena CONSTANTE, *Evadarea imposibilă – penitenciarul politic de femei, Miercurea Ciuc (1957-1961)*, ediția a 2-a, București, Edit. Florile Dalbe, 1996; IDEM, *Evadarea tăcută – 3000 de zile singură în închisorile din România*, București, Edit. Humanitas, 1992; Galina RĂDULEANU, *Repetiție la moarte*, col. „Din spatele gratiilor”, Pitești, Edit. Fundației Sfintii Închisorilor, 2013; Nichifor NICHIFOR, *Memorii*, vol. 2 – „Pribeag în țara mea – răspuns la actul meu de acuzare – mărturii din închisoare”, ed. Alexandru Condeescu, București, Edit. Muzeului Literaturii Române, 1996; Gheorghe CALCIU-DUMITREASA, *Cuvinte vii – „a sluji lui Hristos înseamnă suferință!”*, Bacău, Edit. Bonifaciu, 2009; *** *Viața Părintelui Gheorghe Calciu după mărturiile sale și ale altora*, ediție îngrijită la Mănăstirea Diaconești, București, Edit. Christiana, 2007; Ioan IANOLIDE, *Întorcerea la Hristos – document pentru o lume nouă*, ediția a II-a, București, Edit. Bonifaciu, 2012; IDEM, *Deținutul profet*, ediție îngrijită de Mănăstirea Diaconești, București, Edit. Bonifaciu, 2009; Aurel STATE, *Drumul crucii. Amintiri de pe front și din Gulaguri*, Pitești, București, Edit. Rost, Edit. Fundației Închisorilor, 2013; Demostene ANDRONESCU, *Reeducarea de la Aiud. O radiografie memorialistică*, Pitești, Edit. Manuscris, 2018; Valeriu ANANIA, *Memorii*, Iași, Edit. Polirom, 2008.

⁸ Cf. Sfânta TEREZA DIN AVILA, *Castelul interior*, trad. Christian Tămaș, Iași, Edit. Ars Longa, 1995. A se vedea și: Joseph PEREZ, *Teresa de Avila y la España de su tiempo*, Madrid, Mexico, Buenos Aires, San Juan, Santiago, Miami, Algaba Ediciones, 2007, p. 61-72, pentru o prezentare detaliată a viziunilor ei și a modului în care acestea i-au schimbat viața.

evocate de marii exponenți ai tradiției isihaste. Iată ce consemnează cu privire la acest episod, monahul Nicolae:

„În noaptea următoare adorm frânt. Și atunci, în noaptea aceea chiar, sunt dăruit cu un vis miraculos, o vedenie. Nu-L văd pe Domnul Hristos întrupat, ci numai o lumină uriașă, albă și strălucitoare – și mă simt nespus de fericit. Lumina mă înconjoară din toate părțile, e o fericire totală și înlătură totul; sunt scaldat în lumina orbitoare, plutesc în lumină, plutesc în lumină și exult. Știu că va dura veșnic, *perpetuum mobile*. Eu sunt, îmi vorbește lumina, dar nu prin cuvinte, prin transmisiunea gândului.

Eu sunt: și înțeleg prin intelect și pe calea simțirii – înțeleg că e domnul și că sunt înlăuntrul luminii Taborului, că nu numai o văd, ci și viețuiesc în mijlocul ei.

Mai presus de orice sunt fericit, fericit, fericit. Sunt și pricep că sunt și mi-o și spun. Și lumina parcă e mai fumoasă decât lumina și parcă ea vorbește și-mi spune *cine e*. Visul mi se pare a dura mult, mult de tot. Fericirea nu numai că durează continuu, dar și crește mereu; dacă răul n-are fund, apoi nici binele n-are plafon, cercul de lumină se lățește din ce în ce, iar fericirea, după ce m-a învăluit mățâsos, deodată, schimbă tactica, devine dură, se aruncă, se prăvălește asupra-mi ca niște avalanșe care – antigravitațional – mă înalță; iar apoi procedează în alt fel: duios, mă leagănă – și-n cele din urmă, fără menajamente – mă înlocuiește. Nu mai sunt. Ba sunt, dar atât de puternic încât nu mă recunosc”⁹.

Scrise cu mult talent literar, rândurile ce descriu extazul mistic¹⁰ al părintelui Nicolae vin să completeze șirul de mărturii cu privire la experiențele aparte prin care au trecut oameni cu puternică simțire creștină în închisorile comuniste¹¹. Părintele Nicolae, botezat de un alt mare mistic contemporan ce a cunoscut universul

⁹ Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, p. 103.

¹⁰ Cf. Nicolae SIMON, *Extazul creștin*, București, Edit. Antet, 1999, p. 5.

¹¹ Gheorghe CALCIU-DUMITREASA, „Un nevrednic cuvânt înainte, la o carte de mare și sfântă vrednicie”, în Ioan IANOLIDE, *Întoarcerea la Hristos – document pentru o lume nouă*, ediția a II-a, București, Edit. Bonifaciu, 2012, p. 7.

concentraționar, respectiv Mina Dobzeu¹², cunoaște ce înseamnă o astfel de viziune și se teme de o eventuală înșelare. De aceea, înrădăcinat în frumoasa tradiție a maieuticii creștine, va mărturisi părintelui Haralambie, coleg de celulă cu el care, asemenea duhovnicului părintelui Siluan¹³, va fi uimit de darurile de care fusese acesta învrednicit. Întrucât se afla însă pe patul morții și ajunsese la o înaltă măsură duhovnicească, acesta nu-i va spune ceea ce crede, așa cum o va face duhovnicul Sfântului rus din spațiul atonit, fapt ce-l va duce pe acesta la o ulterioară cădere, ci se va comporta în mod firesc, scutindu-l astfel pe fericitul beneficiar al viziunii de o iminentă cădere¹⁴.

Sfaturile părintelui Haralambie, ca și celelalte îl vor ajuta pe părintele Nicolae ca, asemenea unui alt maramureșean cu care va intra în dialog în repetate rânduri¹⁵, să nu se teamă de vise, ci să-și dezvolte acel simț al „discernământului”, extrem de important după cum se vede din investigarea textelor din tradiția patristică¹⁶.

¹² Care, la rândul lui va scrie un volum dedicat părintelui Nicolae. Cf.: Mina DOBZEU, *Amintiri despre N. Steinhardt*, București, Edit. Lucretius, 2002. Cf. Iurie ROȘCA, *Părintele Mina Dobzeu, botezătorul lui Nicolae Steinhardt*, Chișinău, „Prag-3”, 1997.

¹³ Maxim EGGER, *Să ne rugăm 15 zile cu Sfântul Siluan*, trad. Dora Mezdrea, ediția a II-a, București, Edit. Sophia, 2010, p. 18; Michel EVDOKIMOV, „Sfânta Tereza de Lisieux și Sfântul Siluan Athonitul: doi sfinți pentru timpurile noastre”, în *** „Fratele nostru este viața noastră”. *Spiritualitatea Cuviosului Siluan Athonitul*, trad. Efrosenia Galușca și Zaharia-Ciprian Brat, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2016, p. 430.

¹⁴ „Părintele Haralambie mă ascultă cu atenție, nu ascultă, nu tresare. Apoi se pronunță: nu crede că visele ori arătările sunt suspecte. Dimpotrivă, mă ferește. Îmi cere însă multă discreție și smerită stăpânire de sine. Și mai ales – e greu de priceput, zice, totuși, mă roagă să fac un efort – să le iau drept firești, drept ceva ne-excepțional, care să nu mă scoată din făgașul cât se poate de comun al vieții de obște. Un gând bun din partea mamei, așa ca o salutare: Iar mila Domnului e bogată; când trece, se întâmplă ca poala hainei Lui să atingă pe te miri cine”, Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, p. 103.

¹⁵ Este vorba despre Arhiepiscopul Justinian Chira al Maramureșului. Cf. Justinian CHIRA, *Reflecții III. Din caietele Arhiepiscopului Justinian*, Baia Mare, Edit. Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmăruului, 2016, p. 41-42.

¹⁶ Cf. Thomas SPIDLIK, *La Spiritualite de l'Orient Chretien*, vol. 2 – „La priere”, col. „Orientalia Christiana analecta”, vol. 230, Roma, Pontificio Institutum Studiorum Orientalium, 1988, p. 125.

Între aspectele ce definesc urcușul duhovnicesc se numără și iertarea vrăjmașilor. Părintele Steinhartd ajunge la acesta, însă reușește să treacă și la o fază superioară, respectiv găsirea de justificări pentru actele acestora¹⁷. Dragostea este cea care definește percepția lui despre Dumnezeu. Acest lucru explică de ce îl consideră „boier” în predicile sale¹⁸. Un text-meditație, inserat în discontinuele cronici și pornind de la experiența din luna februarie a anului 1962, petrecută la Jilava, este ilustrativ în acest sens:

„E oricând gata să vină în ajutor, atâta așteaptă. Îi e milă. Pe văduva din Nain, pe orbi, pe femeia gârbovă, îi milostivește fără ca ei să fi cerut ceva. Știe să-și gradeze aprecierea, dă fiecăruia ce-i al său. Hananeencei care i-a dat dovadă de stăruință și *curaj* îi spune mai mult decât altora pe care-i izbăvește, întrebuințează o formulă complementară: O, femeie *mare* *îți este credința*. (Numai ei; numai ei și exclamativul O! și calificativul *mare*).

E mereu – și cu osebire de grijuliu asupra acestui punct – atent și politicos – *prietene* îi spune lui Iuda. Niciodată o insultă ori o vorbă disprețuitoare față de păcătos. Nu se vede din niciun text vreun moralism înțepat, vreo pudoare de comandă. Și nici o condiție prealabilă pusă păcătoșilor, nici o discriminare”¹⁹.

Note de mare densitate, alcătuite asemenea meditațiilor lui Dag Hammarskjöld²⁰, pot fi de asemenea regăsite în însemnările

¹⁷ Astfel, de exemplu, descrie un moment de la Malmaison, în care încearcă să-și dezvinovățească gardianul, luând întreaga vinovăție asupra sa: „Când se oprește caraliul în fața ușii, reușesc să ridic (foarte puțin) ochelarii negri; folosesc mâna de care el nu mă ține strâns. N-are nici o importanță dacă știi sau nu în care celula ești repartizat, dar simt că orice reținut sau deținut își face un punct de onoare din a cunoaște acest amănunt. Caraliul mă surprinde și mă lovește cu asprime. E corect: formele trebuie respectate – forma e garanția dreptului –, ne facem datoria fiecare, suntem chit”, Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, p. 107.

¹⁸ *Ibidem*, p. 134; IDEM, *Dăruind vei dobândi*, p. 170.

¹⁹ IDEM, *Jurnalul fericirii*, p. 109-110.

²⁰ Pentru mai multe informații cu privire la acesta și autobiografia sa spirituală, a se vedea și: Bernhard ERLING, *A Reader's Guide to Dag Hammarskjöld's*

părintelui Nicolae. E atipică și extrem de interesantă alăturarea unei meditații cu un profund conținut mistic cu repere de timp și spațiu, fapt pe care doar autori precum John Wesley, provenind din tradiții creștine destul de diferite de cea ortodoxă, l-au mai făcut²¹. Este vorba despre o însemnare privitoare la cele petrecute în luna martie a anului 1960, în celula cu numărul 18 din cadrul închisorii de tranziție, Jilava. Iată ce spune el:

„Din câte știu toți aici, din câte aud, din câte se citează, nimic nu cred că poate sta alături de «Nici eu nu te osândesc», de «Mare e credința ta, femeie», de «Cred, Doamne, ajută necredinței mele». Fiecare e de ajuns pentru a mărturisi caracterul supraomnesc al Evangheliilor; din fiecare fenomen ce contribuie la alcătuirea acestor fraze *strigă* divinul”²².

Frazele din care „strigă” divinul îl vor determina pe juristul Nicu Aureliu să descopere creștinismul în momente nu tocmai fericite ale vieții sale, într-un context care a generat, între altele și crearea unei adevărate generații a sfințeniei²³. Faptul că în rândul deținuților au fost și personalități de-a dreptul harismatice²⁴, de la care ceilalți au avut ce învăța, a fost extraordinar. Așa s-a întâmplat și în cazul lui. Convertirea, urmată de catehizarea scurtă și de „botezul ecumenic”, a fost de asemenea acompaniată de o serie de

Waymarks, St. Peter, Minnesota, 2010; Dag HAMMARSKJÖLD, *Markings*, London, Faber and Faber, 1972; Maxim (Iuliu-Marius) MORARIU, *Autobiografia spirituală a lui Dag Hammarskjöld – o abordare teologică*, col. „Theologia”, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2016.

²¹ John WESLEY, *The Journal of the Rev. John Wesley, A. M.*, edited by W. Reignald Ward and Richard P. Heitzenrater, col. „Bicentennial Edition of the Works of John Wesley”, vol. 18, Abingdon, Abingdon Press, 1988, p. 123.

²² Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, p. 199.

²³ Cf. Danion VASILE (coord.), *Din temnițe spre sinaxare*, Galați, Edit. Egumenița, 2008; Bogdan MUNTEANU, „Valeriu Gafencu și Ioan Ianolide. Despre duhul «sfinților închisorilor» (II)”, în rev. *Rost online*, 10 februarie 2016, disponibilă și la adresa: <http://www.rostonline.ro/2016/02/valeriu-gafencu-si-ioan-ianolide-despre-duhul-sfintilor-inchisorilor-ii/>, accesat 21. 02. 2017.

²⁴ *** *Viața Părintelui Gheorghe Calciu după mărturiile sale și ale altora*, p. 42.

stări și trăiri intense, de adevărate momente de euforie. Ele nu se vor estompa odată cu ieșirea din închisoare, ci se vor metamorfoza, vor căpăta contur și formă, odată ce părintele Nicolae va îmbrăca haina monahală, fapt ce se va repercuta asupra modului său de a fi și chiar și a scrisului său²⁵. Impresia pe care a lăsat-o însă asupra lui această euforie următoare stării baptismale, îl va însoți multă vreme după eliberare, fapt ce se poate vedea și din însemnarea dedicată ei (de această dată nedatată, având doar indicele de loc, Jilava):

„Nu te lasă grijile să dormi sau te deșteaptă din somn. Dar se întâmplă ca și de pe urma fericirii să te pomenesci treaz în toiul nopții. Așa mi s-a întâmplat mult timp după ce am fost primit botezul. Doar din bucurie – *out of sheer joy, aus lauter Freude* – deschideam brusc ochii, cuprins de o stare euforică, izvoditoare nu de adormire – ca la stupefiante – ci de veghe, de viață supraințensă; de somn îmi ardea mie? de odihnă? *de oblivion* ori *evadare*? Nu, de prea plin îmi venea să mă reped jos din pat ori de pe prici, să alerg, să strig de bucurie, să-i zgâlțâi și pe ceilalți, să le spun cât sunt de fericit, să-i rog să-și dea seama ce comoară posedă cu toții, ce sobiță minunată, ce *tranchilizant* fără prescripție dau în spectacol. Ceva din felul meu diurn de a fi trădează probabil, măcar în parte, veselie mea lăuntrică; deoarece unora le sunt surprinzător de drag, în timp ce altora le impun o solidă antipatie”²⁶.

Trăirea și mărturisirea sa creștină²⁷ generatoare de stări de extaz și bucurie, extrem de similare cu cele ale altor mistici precum

²⁵ De altfel, acesta nu este un lucru singular, mulți alți scriitori trecând prin adevărate metamorfoze ale scriiturii odată cu primirea Tainei hirotoniei. Între ei se numără și faimosul Virgil Gheorghiu. Pentru mai multe informații cu privire la acest aspect, a se vedea volumul autobiografic *Omul care călătorea singur*. Cf. Virgil GHEORGHIU, *Omul care călătorea singur*, trad. Gheorghită Ciocioi, București, Edit. Sofia, 2010; Thierry GILLYBOEUF, *Virgil Gheorghiu, scriitorul calomniat*, trad. Maxim Morariu, București, Edit. Sofia, 2019.

²⁶ Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, p. 213.

²⁷ Cf. Ștefan ILOAIE, „Trăire și mărturisire creștină în eseurile teologice ale părintelui Nicolae Delarohia”, în Nicolae STEINHARDT, *Dăruind vei dobândi*.

Maria Faustina Kowalska²⁸, sunt adesea acompaniate de gânduri felurite. Uneori părintele Nicolae se gândește cu groază la aspecte de psihologia mulțimilor²⁹, comparând elementele de religiozitate cu cele ce privesc guvernarea și dominația³⁰. Alteori ține să vorbească despre puterea eliberatoare a iubirii. Așa face, de exemplu, într-o notă dedicată anului 1964 și semnificației lui, mărturisindu-și crezul cu privire la semnificația experienței carcerale pentru el:

„Cred așa: că dacă din închisoare pleci și de pe urma suferinței te alegi cu dorințe de răzbunare și cu sentimente de acreală, închisoarea și suferințele au fost de haram. Iar dacă rezultatul e un complex de liniște și înțelegere și de scârbă față de orice silnicie și șmecherie, înseamnă că suferințele și închisoarea au fost spre folos și țin de căile nepătrunse pe care-i place Domnului a umbla.

Puterea de a iubi, la ieșirea din închisoare, trebuie să fi crescut în proporții de necrezut.

Balzac: dragostea care nu crește zi de zi este o patimă netrebnică.

Cuvinte de credință, ed. Ștefan Iloaie, Rohia, Iași, Edit. Mănăstirii Rohia, Edit. Polirom, p. 17.

²⁸ Maria Faustina KOWALSKA, *Mic jurnal – milostivirea lui Dumnezeu în sufletul meu*, trad. Tadeusz Rostworowski SJ, București, Edit. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2008; Kenneth Di MAGGIO, „Medieval Voices, Modern Mystic: The Continuing Tradition of Female Mystical Writing in the 20th Century Diary of St. Maria Faustina Kowalska”, *International Journal of Religion & Spirituality in Society*, 5 (2015), no. 4, p. 87.

²⁹ Cf. Gustave Le BON, *Psihologia mulțimilor*, trad. Mariana Tabacu, București, Antet XX Press, 2012.

³⁰ Astfel, de exemplu, el scrie: „De fiecare dată câte unul se ia drept Dumnezeu și statornicește reguli nouă, de pe câte un munte înalt. Unul sau câțiva (acum situaționaliști, după marxiști: altă lume, alte axiome. Și totul, firește la modul absolut). Și de fiecare dată găsesc o turmă. Vitrinele sunt primenite: alte mărfuri, alte odoare, alte garnituri. Și către un intelectual care cunoaște bucuria inefabilă de a fi Profet. (Se înnoiesc – lesne de-nțeles – nu numai zorzoanele din vitrine, ci și inventarul din pivniță: se ascut alte cuțite, se ung alte pistoale, se șapiografiază alte manifeste)”, Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, p. 360.

Desigur că n-am suferit îndeajuns ca să am acele îngăduitoare maniere și acea tandrețe neclintită pe care le obținem numai după crunte înșelătorii și reiterate călcări în picioare”³¹.

Gândurile sale, pline de tensiune și tristețe uneori, subliniază, ca și cele ale unor suferinzi precum Nicolae Purcărea³², un aspect esențial, acela că Dumnezeu este factorul comun al umanității. El este Cel care-i poate face pe oameni să se tolereze, iubească și chiar să coexiste³³. Alături de aceste reflecții și altele, cu conținut patriotic³⁴, se găsesc și descrieri, străbătute de ample referințe la autori clasici din literatură sau filosofie, ce vin parcă să consfințească statutul de caracter enciclopedic al autorului lor și să transforme notele sale într-un text ce-l invită pe cititor să pătrundă în lumea lecturii.

Concluzii

După cum am încercat să arătăm în paginile cercetării de față, *Jurnalul fericirii* reprezintă un text fundamental pentru cultura

³¹ *Ibidem*, p. 270.

³² Cf. Nicolae PURCĂREA, *Urlă haita... – Pitești, Canal, Gherla, Jilava, Aiud*, București, Fundația Sfinții Închisorilor, 2012, p. 285.

³³ „Factorul comun al oamenilor poate fi numai Dumnezeu, numai prin El ne putem reciproc tolera și încerca să ne iubim. În lipsa acestui catalizator, reacțiile rămân de respingere și indiferență. Laplace credea că se poate lipsi de această ipoteză, dar progresul științific l-a determinat pe Werner Heisenberg să ceară sprijinul filosofiei, iar lumea de rând s-a convins că are nevoie de acest ocol pentru a nu se prefăce în țarc de animale, ori în casă de nebuni”, Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, p. 258.

³⁴ „Poporul român e înzestrat cu o putere transfiguratoare ce-i permite să preschimbe întregul univers și să pătrundă în cosmosul liturgic (să participe la celebrarea liturghiei cosmice ar spune Maxim Mărturisitorul). Împotriva soartei nu te poți apăra ca împotriva unor vrăjmași; nu poți decât să dai un înțeles nou consecințelor ineluctabile ale destinului în curs de împlinire. Nu-i vorba de fatalism, de vreme ce fatalistul nici nu cred că poate preface semnificația ursitei”, *Ibidem*, p. 265. Cf. Justinian CHIRA, *Reflecții III. Din caietele Arhiepiscopului Justinian*, Baia Mare, Edit. Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmarului, 2016, p. 34.

română în general și pentru spațiul teologic în particular. Ba mai mult, a trecut granița țării noastre, transformându-l pe părintele Nicolae Steinhardt într-un scriitor intens citit, ce aduce o mărturie prețioasă cu privire la fenomenul concentraționar din România comunistă, și urmările lui. În același timp, însemnările sale sunt și un frumos text autobiografic. Autorul vorbește despre sine, referindu-se la experiențele pe care le-a trăit, pe care le vede adesea prin prisma stării sufletești sau comparându-le cu unele ale unor scriitori de seamă, își monitorizează starea sufletească și încearcă să se împace cu sine și cu alții. În cazul lui, scrisul are valențe de-a dreptul eliberatoare, putând fi utilizat cu certitudine în arealul psihologic.

Din perspectiva autobiografiei spirituale, textul pe care îl avem în vedere este, deși nu poate fi subsumat întru totul genului, din motive anterior prezentate, o prețioasă creație. Pasajele ce țin de experiența transfiguratoare ce precede, acompaniază sau succede convertirea scriitorului, sunt frumoase și plăcute lecturii. În plus, au o valoare practică aparte, atât datorită densului lor conținut empatic, cât și din pricina faptului că pot oferi soluții la anumite probleme, sau pot fi utile cititorului la depășirea unor stări sufletești de-a dreptul blocante. Din perspectivă duhovnicească, ele sintetizează tradiția patristică a Bisericii Răsăritene, fiind întru totul pe linia ei. Reușesc însă să o coreleze și cu gânditori din circuitul larg al unei gândiri pe care cercetarea de astăzi ar defini-o drept secularizată sau laică, reliefând faptul că principiile ce stau la baza gândirii unor autori reprezentativi ai ei sunt creștine. Revendicându-o cultura laică, cu alte cuvinte.

Pentru toate acestea, dar și pentru multe alte aspecte, considerăm că lucrarea pe care am încercat să o prezentăm în paginile cercetării de față se constituie într-o frumoasă contribuție românească la dezvoltarea acestui gen, reliefând deschiderea Ortodoxiei de pe aceste meleaguri înspre descoperirea sinelui și crearea de punți de dialog la nivel inter-disciplinar și ecumenic.

Bibliografie

1. *** *Viața Părintelui Gheorghe Calciu după mărturiile sale și ale altora*, ediție îngrijită la Mănăstirea Diaconești, București, Edit. Christiana, 2007.
2. ANANIA, Valeriu, *Memorii*, Iași, Edit. Polirom, 2008.
3. ANDRONESCU, Demostene, *Reeducarea de la Aiud. O radiografie memorialistică*, Pitești, Edit. Manuscris, 2018.
4. CALCIU-DUMITREASA, Gheorghe, *Cuvinte vii – „a sluji lui Hristos înseamnă suferință!”*, Bacău, Edit. Bonifaciu, 2009.
5. CHIRA, Justinian, *Reflecții III. Din caietele Arhiepiscopului Justinian*, Baia Mare, Edit. Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmăruului, 2016.
6. CONSTANTE, Lena, *Evadarea imposibilă – penitenciarul politic de femei, Miercurea Ciuc (1957-1961)*, ediția a 2-a, București, Edit. Florile Dalbe, 1996.
7. IDEM, *Evadarea tăcută – 3000 de zile singură în închisorile din România*, București, Edit. Humanitas, 1992.
8. DOBZEU, Mina, *Amintiri despre N. Steinhardt*, București, Edit. Lucretius, 2002.
9. EGGER, Maxim, *Să ne rugăm 15 zile cu Sfântul Siluan*, trad. Dora Mezdrea, ediția a II-a, București, Edit. Sophia, 2010.
10. ERLING, Bernhard, *A Reader's Guide to Dag Hammarskjöld's Waymarks*, St. Peter, Minnesota, 2010.
11. EVDOKIMOV, Michel, „Sfânta Tereza de Lisieux și Sfântul Siluan Athonitul: doi sfinți pentru timpurile noastre”, în *** „*Fratele nostru este viața noastră*”. *Spiritualitatea Cuviosului Siluan Athonitul*, trad. Efrosenia Galușca și Zaharia-Ciprian Brat, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2016.
12. GHEORGHIU, Virgil, *Omul care călătorea singur*, trad. Gheorghită Ciocioi, București, Edit. Sofia, 2010.
13. GILLYBOEUF, Thierry, *Virgil Gheorghiu, scriitorul calomniat*, trad. Maxim Morariu, București, Edit. Sofia, 2019.
14. GROSSU, Nicole-Valery, *Bénie sois-tu, prison*, Paris, Les Editions du Plon, 1978.

15. HAMMARSKJÖLD, Dag, *Markings*, London, Faber and Faber, 1972.
16. IANOLIDE, Ioan , *Întoarcerea la Hristos – document pentru o lume nouă*, ediția a II-a, București, Edit. Bonifaciu, 2012.
17. IDEM, *Deținutul profet*, ediție îngrijită de Mănăstirea Diaconești, București, Edit. Bonifaciu, 2009.
18. ILOAIE, Ștefan, „Trăire și mărturisire creștină în eseurile teologice ale părintelui Nicolae Delarohia”, în
19. KOWALSKA, Maria Faustina , *Mic jurnal – milostivirea lui Dumnezeu în sufletul meu*, trad. Tadeusz Rostworowski SJ, București, Edit. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2008.
20. Le BON, Gustave, *Psihologia mulțimilor*, trad. Mariana Tabacu, București, Antet XX Press, 2012.
21. MAGGIO, Kenneth Di, „Medieval Voices, Modern Mystic: The Continuing Tradition of Female Mystical Writing in the 20th Century Diary of St. Maria Faustina Kowalska”, *International Journal of Religion & Spirituality in Society*, 5 (2015), no. 4.
22. MORARIU, Iuliu-Marius / Ștefan JOSAN, „Elements of spiritual autobiography in the literary works of Virgil Gheorghiu”, în *Research and Science Today*, 6 (2016), no. 1 (11), p. 83-88.
23. MORARIU, Iuliu-Marius, „An interdisciplinary genre in the Theological Literature: the spiritual autobiography and its landmarks for the Orthodox space”, în *Journal of Education, Culture and Society*, VII (2018), no. 1, p. 145-149.
24. MORARIU, Maxim, „Saint Silouane l'Athonite el l'autobiographie spirituelle dans l'Eglise Orthodoxe”, în *Presence d'En Calcat*, 55 (2016), no. 1, p. 35-39. MORARIU, Maxim (Iuliu-Marius), *Autobiografia spirituală a lui Dag Hammarskjöld: o abordare teologică*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2016.
25. IDEM, „Aspects of Applied Ethics in the Spiritual Autobiographies from the Orthodox Space in the 19th and 20th Centuries”, în Camelia IGNĂTESCU, Antonio SANDU, Tomiță CIULEI (eds.), *Proceedings Volume: Rethinking Social Action. Core Values in Practice*, Iași, Londra, Edit. Lumen, 2017, p. 548-557.

-
26. IDEM, „Aspects of political theology in the spiritual autobiographies of the Orthodox space? New potential keys of lecture”, în *Astra Salvensis*, V (2017), no. 10, p. 128-133.
27. IDEM, „Aspects of political theology in the spiritual autobiography of Dag Hammarskjöld”, în *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 74 (2018), no. 4, a4857, 2018, p. 1-5.
28. IDEM, „Aspects of political theology in the spiritual autobiography of Saint John of Kronstadt (1829–1908)”, în *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 74 (2018), no. 4, 4993, 2018, p. 1-5.
29. IDEM, „Educational aspects in the spiritual autobiography from the Orthodox space of the 19th and 20th centuries”, în Ion ALBULESCU, Adriana-Denisa MANEA, Iuliu-Marius MORARIU, *Education, Religion, Family in Contemporary Society - Proceedings of the Conference*, Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2017, p. 113-123.
30. IDEM, „The spiritual autobiography in the Eastern space in the second half of the XIXth and XXth centuries”, în *Astra Salvensis*, III (2015), Supplement no 1 – „New Approaches in Contemporary Theology”, p. 166-174.
31. IDEM, *Repere ale autobiografiei spirituale din spațiul ortodox în secolele XIX și XX: Ioan de Kronstadt, Siluan Athonitul și Nicolae Berdiaev*, Iassy, Lumen Press, 2019.
32. MUNTEANU, Bogdan, „Valeriu Gafencu și Ioan Ianolide. Despre duhul «sfinților închisorilor» (II)”, în rev. *Rost online*, 10 februarie 2016, disponibilă și la adresa: <http://www.rostonline.ro/2016/02/valeriu-gafencu-si-ioan-ianolide-despre-duhul-sfintilor-inchisorilor-ii/>, accesat 21. 02. 2017.
33. NICHIFOR, Nichifor, *Memorii*, vol. 2 – „Pribeag în țara mea – răspuns la actul meu de acuzare – mărturii din închisoare”, ed. Alexandru Condeescu, București, Edit. Muzeului Literaturii Române, 1996.
34. OȚEL PETRESCU, Aspazia, *Cu Hristos în celulă*, ediția a 2-a, București, Edit. Areopag, 2012.

35. PURCĂREA, Nicolae, *Urlă haita... – Pitești, Canal, Gherla, Jilava, Aiud*, București, Fundația Sfinții Închisorilor, 2012.
36. RĂDULEANU, Galina, *Repetiție la moarte*, col. „Din spatele gratiilor”, Pitești, Edit. Fundației Sfinții Închisorilor, 2013.
37. ROȘCA, Iurie, *Părintele Mina Dobzeu, botezătorul lui Nicolae Steinhardt*, Chișinău, „Prag-3”, 1997.
38. Sfânta TEREZA DIN AVILA, *Castelul interior*, trad. Christian Tămaș, Iași, Edit. Ars Longa, 1995.
39. SIMON, Nicolae, *Extazul creștin*, București, Edit. Antet, 1999.
40. SPIDLIK, Thomas, *La Spiritualité de l'Orient Chretien*, vol. 2 – „La priere”, col. „Orientalia Christiana analecta”, vol. 230, Roma, Pontificio Institutum Studiorum Orientalium, 1988.
41. IDEM, *Jurnalul fericirii*, Rohia, Edit. Mănăstirii Rohia, 2005.
42. STATE, Aurel, *Drumul crucii. Amintiri de pe front și din Gulaguri*, Pitești, București, Edit. Rost, Edit. Fundației Închisorilor, 2013.
43. STEINHARDT, Nicolae, *Călătoria unui fiu risipitor – roman*, ed. Ioan Pinte, București, Edit. Adonai, 1995.
44. STEINHARDT, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, Rohia, Edit. Mănăstirii Rohia, 2006.
45. IDEM, *Cartea împărtășirii*, ed. Ion Vârtic, Cluj-Napoca, Edit. Biblioteca Apostrof, 1998.
46. IDEM, *Critică la persoana I*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
47. IDEM, *Cuvinte de credință*, ediție definitivă îngrijită de Ioan Pinte, București, Edit. Humanitas, 2006; IDEM, *Drumul către isihie – inedite, eseuri*, ed. Oana Cătina, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1999.
48. IDEM, *Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983)*, ed. Monica Manu, București, Edit. Humanitas, 2000.
49. IDEM, *Escale în timp și spațiu sau dincoace și dincolo de texte*, București, Edit. Cartea Românească, 1987.
50. IDEM, *Eu însumi și alți câțiva (eseuri noi și vechi)*, ed. Ioan Pinte, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 2001.
51. IDEM, *Ispita lecturii*, ed. Ioan Pinte, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 2000.

52. IDEM, *În genul...tinerilor*, București, Edit. Cultura Poporului, 1934.
53. IDEM, *Monologul polifonic*, ed. Virgil Bulat, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1991.
54. IDEM, *Între viață și cărți*, București, Edit. Cartea Românească, 1976.
55. VASILE, Danion (coord.), *Din temnițe spre sinaxare*, Galați, Edit. Egumenița, 2008.
56. WESLEY, John , *The Journal of the Rev. John Wesley, A. M.*, edited by W. Reignal Ward and Richard P. Heitzenrater, col. „Bicentennial Edition of the Works of John Wesley”, vol. 18, Abingdon, Abingdon Press, 1988.